

Batı'nın Ötesinde:

Medeniyetsel Kimlikler, Çok Kutupluluk ve Dünya Düzeninin Yeniden İnşası

Doç. Dr. Çağlar Erbek · Haziran 2026

ONLİNE KONFERANS

Tarih: Pazartesi, 1 Haziran 2026

Saat: 18:30 (UTC+3)

Format: Online — üniversite öğrencilerine açık

Süre: Yaklaşık 60 dakika (konferans + soru-cevap)

Dil: İngilizce

Web: caglarerbek.com

1945'te inşa edilen dünya düzeni yalnızca bir kriz içinde değil; derinliği ve yönü hâlâ tartışılan yapısal bir dönüşüm geçirmektedir. 1 Haziran 2026'da gerçekleştirilecek online konferansın entelektüel zeminini oluşturan bu makale, söz konusu dönüşümü anlamak için Batı merkezli uluslararası ilişkiler teorisinin sınırlarını aşmak ve küresel siyasetin medeniyetsel, kültürel ve tarihsel boyutlarını ciddiye almak gerektiğini savunmaktadır.

I. Liberal Düzenin Çöküşü

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından otuz yılı aşkın bir süre boyunca uluslararası sistem, mimarları ve savunucularının "kurallara dayalı uluslararası düzen" olarak adlandırdığı bir çerçeve içinde işledi. 1945'in kurumsal mimarisi üzerine inşa edilen bu düzen — Birleşmiş Milletler, Bretton Woods mali sistemi ve liberal çok taraflılık normları — ideolojik olarak 1991 sonrasında pekiştirildi. Temelinde derinlemesine Batılı olan varsayımlar yatıyordu: liberal demokrasinin siyasi gelişimin evrensel sonuç noktası olduğu, serbest piyasaların uluslararası ekonomik ilişkilerin doğal ortamı olduğu ve Batı gücünün küresel istikrarın meşru bekçisi olduğu kabul görüyordu.

Bu düzen şimdi üç yapısal kırılma hattı boyunca çatlıyor.

Birinci hat jeopolitiktir. Çin'in ABD'ye rakip bir güç olarak yükselişi, küresel güç mimarisini temelden değiştirdi. Esas olarak askeri ve ideolojik nitelik taşıyan Sovyet meydan okumasının aksine Çin'in yarattığı meydan okuma aynı anda ekonomik, teknolojik, normatif ve kurumsal bir boyut taşımaktadır.

ABD-Çin rekabeti klasik anlamda bir soğuk savaş değil; dünya düzeninin gramerinin kendisi üzerinde yürütülen bir çekişmedir: kuralları kim koyacak, kim uygulayacak ve egemenlik, kalkınma ile meşruiyet konusunda hangi vizyon geçerli olacak?

İkinci hat normatiftir. Liberal düzenin evrenselci iddiaları — insan hakları, demokratik yönetim, koruma sorumluluğu — bunların uygulandığı seçici biçimler nedeniyle giderek içi boşaltılmış durumdadır. Ukrayna'nın işgaline verilen uluslararası tepki ile Küresel Güney'deki onlarca yıllık görece sessizlik arasındaki tezat, Asya, Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu'nun hükümetleri ve kamuoyları tarafından gözden kaçmamıştır. Batı önderliğindeki çok taraflılığın meşruiyet açığı artık dönemsel değil yapısalıdır.

Üçüncü hat kurumsal düzeydedir. BM Güvenlik Konseyi büyük güç vetolarıyla felç olmuş durumdadır. DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizması fiilen işlevsiz kılınmıştır. NATO, taahhütlerinin anlamı ve kapsamı konusunda içten bölünmüştür. Bretton Woods kurumları — IMF ve Dünya Bankası — küresel hasılaya önemli katkı sağlayan ancak karar alma süreçlerinde yetersiz temsil edilen yükselen ekonomilerin yönetim reformu talepleriyle karşı karşıyadır. Artık mesele bu kurumların değişip değişmeyeceği değil; içeriden reform mu edileceği yoksa dışarıdan mı devre dışı bırakılacağıdır.

Kanada Başbakanı Mark Carney'in Ocak 2026'daki Davos Dünya Ekonomik Forumu'nda dile getirdiği gibi, içinde bulunduğumuz an 1918, 1945 ve 1989 geçişleriyle karşılaştırılabilir dünya-tarihsel öneme sahip bir "kopuş" anını temsil etmektedir. Açık soru, bu kopuştan neyin çıkacağıdır.

II. Medeniyetsel Mercek: Huntington'ın Ötesinde

Liberal düzenin çöküşüne yönelik teorik yanıtlardan biri, uluslararası ilişkiler alanında medeniyetsel düşüncenin yeniden canlanmasıdır. Bu gelenek her şeyden önce Samuel Huntington'ın 1996 tarihli "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması" teziyle özdeşleşmiştir. Huntington, Soğuk Savaş sonrası dünyanın öncelikle ideoloji ya da ekonomi tarafından değil, kültürel ve medeniyetsel kimlik tarafından şekilleneceğini ileri sürmüştür.

Huntington'ın tezi haklı gerekçelerle eleştirilmiştir. Çerçevesi fazla statiktir — medeniyetler tek tip bloklar olarak etkileşime girmez. Fazla determinist bir yapı taşır — kültürel kimlik, siyasi davranışı doğrusal biçimde üretmez. Ve fazla çatışma odaklıdır — medeniyetsel iş birliği, melezlik ya da ticaret, göç ve kültürel alışverişin dönüştürücü rolü hakkında söyleyecek çok az şeyi vardır.

Ne var ki Huntington'ın reddedilmesi, medeniyetsel analizin bir bütün olarak reddedilmesi anlamına gelmemelidir. Amitav Acharya'nın "çoğul dünya" kavramından Arta Moeini'nin uluslararası ilişkilerin medeniyetsel ontolojisine

uzanan güncel akademik çalışmalar, determinist ve antagonist varsayımlardan arındırılmış bir medeniyetsel perspektifi yeniden kazanmaya çalışmaktadır. Temel kavrayış, medeniyetlerin çatıştığı değil; egemenlik, meşruiyet ve siyasi düzene ilişkin birbirinden farklı vizyonlar taşıdığı ve bu vizyonların artık Batı sömürgeci hâkimiyetinden bu yana en açık biçimiyle küresel arenada rekabet ettiği.

Bu makalenin argümanının merkezinde, Batılı uluslararası ilişkiler akademisyenliğinde nadiren ön plana çıkarılan bir perspektif yer almaktadır: Türk ve Orta Asya dünyasının medeniyetsel kimliği. Tengrici gelenek — İslam öncesi, Hristiyanlık öncesi Avrasya bozkırının ruhsal ve felsefi dünya görüşü — salt tarihin bir kalıntısı değildir. Anadolu'dan Orta Asya'ya uzanan Türk dünyasında siyasi kültürü, egemenlik anlayışını ve kolektif kimliği şekillendirmeye devam eden yaşayan bir medeniyetsel alt katmandır. Tengrist temaların çağdaş yankısı — toplum ile gökyüzü arasındaki kutsal bağ, insan toplumu ile doğal düzen arasındaki dengeye verilen önem, katı teolojik ya da ideolojik evrenselciliğin reddi — ne Batılı liberalizmin ne de siyasal İslam'ın tam anlamıyla barındıramadığı biçimler kazanmaktadır.

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı ortak kültürel miras çerçevesinde bir araya getiren Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) yumuşak bir medeniyetsel güç mimarisi olarak yükselişi, bu medeniyetsel öz-bilincin kurumsal bir ifadesidir. BRİCS de benzer biçimde yalnızca ekonomik bir gruplanma olarak değil; iç sistemleri ne kadar farklı olursa olsun Batı normatif hegemonyasına yönelik ortak bir eleştiriye paylaşılan devletlerin taleplerini koordine edebildiği ve güçlendirebildiği bir medeniyetsel koalisyon olarak kavranmalıdır.

III. Orta Güçler ve Egemenliğin Yeni Grameri

Daha çok kutuplu bir dünya düzenine geçiş, akademisyenlerin "orta güçler" olarak adlandırdığı devletlerin — uluslararası sistemi tek başlarına şekillendirme kapasitesinden yoksun ancak bölgesel dinamikleri etkileyecek ve büyük güçlerin taleplerini seçici biçimde direnerek karşılayacak büyüklükte olan devletlerin — davranış ve öz-anlayışlarında kayda değer bir dönüşüme eşlik etmiştir.

Günümüz orta güç iddialarını önceki dönemlerden ayıran şey, bu iddiaların açıkça medeniyetsel nitelik taşımasıdır. Türkiye, Hindistan, Brezilya, Suudi Arabistan ve Endonezya gibi ülkeler yalnızca kabul görmüş bir uluslararası çerçeve içinde geleneksel ulusal çıkarlarını izlemiyor; normatif çerçevenin kendisine itiraz ediyorlar. Kendi tarihsel ve kültürel geleneklerinden hareketle egemenliği, meşruiyeti ve kalkınmayı kendi koşullarıyla tanımlama hakkını talep ediyorlar.

Türkiye belki de en zengin analitik malzemeyi sunan vaka çalışmasıdır. NATO üyesi olmakla birlikte Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın alarak

ittifak ortaklarıyla süregelen bir krize yol açmıştır. 2022 savaşının ilk aşamalarında Rusya ile Ukrayna arasında arabuluculuk üstlenerek küresel gıda güvenliğini geçici olarak koruyan Karadeniz Tahıl Anlaşması'nı sağlamıştır. BRİCS'e ortak ülke statüsü başvurusunda bulunarak alternatif jeopolitik güç merkezlerine yönelik yapısal bir yeniden yönelimi — ya da en azından yapısal bir dengelemeyi — işaret etmiştir. Çeşitli formülasyonlarla, ne Batılı ne Rus ne de Çin hizalamasına indirgenemeyen stratejik özerklik doktrini geliştirmiştir.

Bu hamleler zaman zaman çelişkili ya da fırsatçı olarak nitelendirilmektedir. Ancak medeniyetsel bir mercekten okunduğunda tutarlıdır: Türkiye, özgün tarihsel konumunu yansıtan egemen bir dış politika hakkını; coğrafi olarak Avrupa ile Asya arasında, tarihsel olarak hem İslami hem İslam öncesi Türk geleneklerine köklenmiş ve stratejik olarak birden fazla bölgesel sistemin kesişiminde konumlanmış bir aktörün politikasını öne sürmektedir. Bu durum, uluslararası ilişkiler teorisi açısından son derece önemli bir soruyu gündeme taşımaktadır: mevcut uluslararası normlar çerçevesi, yapısal olarak Batı düzeninin içinde ancak medeniyetsel ve normatif olarak onun dışında olan devletleri barındırabilir mi?

IV. Göç–Kimlik–Jeopolitik Üçgeni

Güncel dünya düzeni geçişinin dördüncü boyutu, kitlesel göç, kimlik siyaseti ve jeopolitik rekabet arasındaki ilişkidir: her köşesinin diğerlerini güçlendirip dönüştürdüğü bir üçgen.

Göç, insanlık tarihinin kalıcı bir özelliği olagelmıştır. Ancak çağdaş koşullarda birkaç etken bir araya gelerek göçü marjinal bir insani sorun olmaktan çıkarmış ve dünya siyasetinde yapısal bir güce dönüştürmüştür. Birincisi ölçektir: çatışma, çevresel bozulma ve ekonomik kırılganlık nedeniyle yerinden edilen insan sayısı yirminci yüzyılın ortasından bu yana görülmemiş bir düzeye ulaşmıştır. İkincisi görünürlüktür: dijital iletişim ve sosyal medya, göç akışlarını ve bunlara verilen siyasi tepkileri, bir nesil öncesinde imkânsız olan biçimlerde anında ve küresel düzeyde görünür kılmaktadır. Üçüncüsü araçsallaştırmadır: devletler göç akışlarını giderek artan oranda jeopolitik baskı araçları olarak kullanmayı öğrenmiştir. Türkiye'nin Suriyeli mülteci akışlarını AB ile yürüttüğü müzakereler bağlamında yönetmesi, bu bağlamda en kapsamlı biçimde belgelenen örnektir; ancak tek örnek değildir.

Kitlesel göçün alıcı toplumlardaki siyasi sonuçları iyi belgelenmiştir: Avrupa ve Kuzey Amerika'da nativist ve medeniyetsel temelli siyasi hareketlerin yükselişi; çok kültürlü entegrasyon modellerine ilişkin uzlaşımın aşınması; ekonomik ayrıcalıkların yarattığı yastık olmaksızın göçü daha dolaysız biçimde deneyimleyen kırsal ve işçi sınıfı toplulukları ile kozmopolit kentli elitler arasında derinleşen kırılgan hatları.

Daha az ele alınan boyut ekolojiktir. İklim değişikliği, çıkardığı kuraklıkların, sellerin ve nüfusu yerinden eden diğer iklim kaynaklı felaketlerin sıklığını ve şiddetini artırarak halihazırda bir göç çarpanı işlevi görmektedir. IPCC'nin projeksiyonları bu dinamiğin önümüzdeki on yıllarda dramatik biçimde yoğunlaşacağına işaret etmektedir. İklim kaynaklı göçün yükünü kimin taşıyacağı sorusu — ve hangi normatif ve hukuki temelde — yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkilerinin belirleyici meydan okumalarından biri olacaktır; mevcut uluslararası hukuk çerçevesi ise bu soruna yanıt vermekten son derece uzaktır.

Son olarak diaspora toplulukları, yalnızca göç politikasının nesnelere olarak değil, medeniyetsel siyasetin etkin özneleri olarak ele alınmayı hak etmektedir. Avrupa'daki Türk diaspora toplulukları, örneğin, yalnızca entegrasyonu sürdüren göçmen nüfuslar değildir. Ev sahibi toplum, menşe ülke ve her iki ulusal çerçevenin tam olarak kavrayamadığı daha geniş bir medeniyetsel kimlik arasındaki karmaşık üçgenleşmenin aktörleridir. Diaspora siyasetini medeniyetsel siyaset olarak kavramak, Batı sonrası bir uluslararası ilişkiler teorisinin ciddiye alması gereken analitik görevlerden biridir.

Sonuç: Batı Sonrası Bir Uluslararası İlişkilere Doğru

Bu makalenin — ve eşlik ettiği konferansın — savunduğu argüman, Batılı uluslararası ilişkiler teorisinin sunacağı bir şeyinin olmadığıdır. Realizmin güç ve çıkara yönelik dikkati, liberalizmin kurumlar ve iş birliği vurgusu, konstrüktivizmin norm ve kimliklerin devlet davranışını şekillendirdiğine dair kavrayışı: bunlar vazgeçilmez analitik araçlar olmaya devam etmektedir. Argüman daha ziyade şudur: bu araçlar belirli bir tarihsel bağlam içinde — Batı hegemonyası döneminde — geliştirilmiştir ve sınırlılıkları tam da hegemonik geçiş anında görünür hale gelmektedir.

Gerçek anlamda Batı sonrası bir uluslararası ilişkiler teorisi, mevcut çerçevelere yalnızca Batılı olmayan vakalar eklemekle yetinmeyecektir. Batılı olmayan medeniyetlerin kendi teorik kaynaklarını — düzen, egemenlik, meşruiyet ve adalet üzerine kendi kavrayışlarını — taşıdığını ve bunların kendi koşullarıyla muhatap olmayı hak ettiğini ciddiye alacaktır. Tengri geleneği, bu konferansla en doğrudan ilişkili örneği alırsak, romantik bir milliyetçilik değil; siyasi topluluğu örgütleme ve insan toplumu ile doğal düzen arasındaki ilişkiyi kavrama açısından hem Batılı liberalizme hem de siyasal İslam'a felsefi açıdan gerçek bir alternatif sunmaktadır.

Dünya düzeni yeniden inşa edilmektedir. Bu nesil uluslararası ilişkiler öğrencileri, akademisyenleri ve uygulayıcıları için mesele, bu yeniden inşaya dahil olup olmamak değil; nasıl dahil olunacağı, hangi kavramsal kaynaklarla, hangi etik taahhütlerle ve görevi hem zorunlu hem mümkün kılan medeniyetsel çeşitliliğe ilişkin hangi farkındalıkla dahil olunacağıdır.

YAZAR HAKKINDA

Doç. Dr. Çağlar Erbek, İzmir'de yerleşik siyaset bilimci, kültür araştırmacısı ve yazardır. Sekiz kitabı bulunan Erbek; Tengrizm, Orta Asya çalışmaları, küresel güç dinamikleri ve eğitim politikası üzerine akademik dergilere katkı sunmaktadır. Türkçe, İngilizce ve Rusça yayın yapmaktadır.

caglarerbek.com